

Lustrum

Sollemnia aedificii a. D. MCMXI inaugurati

Separatum

Lustrum

Ménesi út 11–13.
Sollemnia aedificii a.D. MCMXI inaugurati

Ediderunt
László Horváth, Krisztina Laczkó, Károly Tóth,
et
András Péterffy (Appendix)

Typotex Kiadó–Eötvös Collegium
Budapest, 2011

Sumptibus NKA

nka
Nemzeti Kulturális Alap

© Auctores et compositores, 2011
ISBN 978 963 279 441 9

Lócsi Levente

ifj. Arató György

„Szabadság a jelszavunk” Március 15-e az Eötvös Kollégiumban, 1955–1984¹

Március 15-e a modern magyar nemzet jelképes születésnapja. Minden politikai rendszernek ki kellett alakítania hozzáállását, mert megkerülni nem lehetett. Sajátos módon azonban március 15-e mindig megmaradt ellenzéki szellemű ünnepnek, és a hivatalos politika valójában mindig kizsákmányolta igazi üzenetét, kezdve a neoabszolutizmus éveitől egészen a rendszerváltozásig. Minél merevebb állami koncepcióval nyúltak hozzá, annál kevésbé sikerült társadalmi háttérrel biztosítani hivatalos értelmezéséhez. Ez talán abból is fakad, hogy március 15-e és a vele fémjelzett önvédelmi háború 1848–49-ben a teljes magyar társadalom minden rétegének kollektív élménye volt, ezért belső összetartozás-tudatot sugallt, és eredetileg belső ellenségképe sem volt.² Ha meg akarjuk ragadni lényegét, igazságosan akarjuk értékelni társadalmi és történeti tartalmát, a hozzá kötődő eszmetörténeti jelenségeket, leginkább talán a fiatal értelmiség szerepvállalására kell fordítanunk figyelmünket, mert

¹ Ez a rövid referátum az Eötvös Collegium és március idusának Kádár-kori kapcsolatáról szól, szűkebben egy különleges értelmiségi megemlékezés ünnepléstörténetéről és ennek társadalmi üzenetéről. A kutatót óvatosságra inti a vizsgált probléma aktualitása, a forrásanyagban olvasható nevek viselői ma is köztünk élnek, és részben Collegiumunk meghatározó membrumai. Hangsúlyoznom kell, hogy tanulmányomban terjedelmi okokból döntően az írott forrásokra támaszkodtam, ezen belül is a bőséges collegiumi levéltári anyagra. A gazdag szóbeli emlékezetet részben már fölgyűjtöttem, ennek és az eredetileg itt közölni tervezett forrásanyagnak a válogatott megjelenítésére egy későbbi forráskiadványban kerül sor. A kutatást a Történeész Műhely részeként működő Registrator Collegiumtörténeti Kutatócsoport tagjaként végeztem.

² A március idusával és a szabadságharc emlékezetével foglalkozó tengernyi szakirodalmat ehelyütt nem lehet és nem is kell felsorolni. Az ünnep és a hozzá kötődő eszmények történetéről alapvetően, illetve legújabban: GERGELY András: *Egy nemzetet az emberiségnek*. Budapest, Magvető, 1987. GERŐ András: *Képzelt történelem. Fejezetek a magyar szimbolikus politika XIX–XX. századi történetéből*. Budapest, Eötvös Kiadó – PolgART, 2004. GYARMATI György: *Március hatalma, a hatalom márciusa. Fejezetek március 15. ünneplésének történetéből*. Budapest, Paginarum, 1998.

a szabadság és az ifjúság ünnepének lényegéhez fért hozzá talán legkevésbé a mindig önigazoló céllal kanonizáló hatalom.

Az Eötvös Kollégium újjászervezése utáni március 15-éinek ünnepléstörténetét történelmileg azért lehet érdekes megvizsgálni, mert egy hagyományosan szabad szellemű fiatal értelmiségi csoportnak az ünnepet legdurvábban kiforgató hatalomhoz, a Kádár-rendszerhez való föltáratlan viszonyára világíthat rá. A Rákosi-féle magyarországi sztalinizmus örököse és jogutódja, a kádári berendezkedés éppolyan szemforgató és hazug módon viszonyult március 15-éhez, mint elődje. Bár 1956. decemberben gyorsan nemzeti ünneppé nyilvánították az 1951-ben eltörölt piros betűs ünnepet, a bevált taktika szerint 1957. márciusban, öt nappal 15-e előtt ismét kivették a naptárból. Az iskolában megemlékezésekkel egybekötött aktív tanszünetet írt elő a rendelet, állami szinten azonban teljesen elsikkasztották az ünnep lényegét, és igyekeztek évről évre megfelelő kiegészítő, szalonképesítő ünnepelnivalókat beépíteni kultuszába, társadalmi szinten pedig megemlékezések nem voltak. A KISZ égisze alatt 1965-től rendszerített Forradalmi Ifjúsági Napok március 15-ét immár a Kun Béla-féle „forradalom” (március 21.) és az úgynevezett felszabadítás (április 4.) kistestvéreként állították a szocialista ideológia csatasorába. A hetvenes években fölbátorodó ifjúság – részben kiprovokált – ellentüntetéseit egyfelől kíméletlenül megtorolták, másrészt úgy akarták a jelenség méregfogát kihúzni, hogy március 15-éről állami szinten is egyre inkább megfeledkeztek, és a hangsúly április 4-ére, illetve a forradalmi tavasz általános üzenetére került.³

A Kollégium a rendőri és a belbiztonsági szervek figyelmének középpontjában lévő budapesti egyetem, az ELTE részeként szintén megfigyelés alatt állt. Tóth Gábor igazgató jó pedagógusként nem törte le és akadályozta meg az ifjúság megemlékezéseit, ellenkezőleg: beépítette őket a hivatalos egyetemi programba, egyfajta burkot vonva a Kollégium fiatal értelmiségének nagyobb igényű megnyilvánulásai köré. Az 1848-as forradalomról való megemlékezések nem magányos jelenségei a Kádár-kori Kollégium kulturális életének. Már az újjászervezést követő első években igen pezsgő szellemi világot teremtett magának az ifjúság, és március idusát is ebben az összefüggésben érdemes szemlélni.⁴ A '70-es évekre az Eötvös Kollégium nemcsak megvetette lábát a hazai

³ A kutatásunk szempontjából legfontosabb évtizedekről részletes és jól hivatkozott történeti áttekintést ad GYARMATI 1998, 155–185.

⁴ A szakkollégium valódi kiépülése előtt, már 1958-ban Comenius-emlékkiállítás és szerzői estet rendeztek, 1959. április 15-én Mátyás király emlékest volt, ugyancsak 1959-ben május 1-jén majális, októberben közös költői est a Zrínyi Leánykollégium diákjaival stb. A „konszolidálódó” Kollégium időszakához tartoznak már az 1966-tól évről évre gazdag tudományos, művészeti és szabadidős programmal megrendezett Eötvös-napok, a zenei estek, a bálók, az Eötvös Színpad rendezvényei és

értelmiségi művelődésszervezésben, hanem az egyetem hivatalos ünnepélyeinek és megemlékezéseinek is helyszíne lett. A társadalmi jellegű programokat kiegészítették a képző- és zeneművészeti jellegű föllépések (visszatérőleg a Zeneművészeti és az Iparművészeti Főiskola hallgatóinak közreműködésével), költői és szavalóestek, igényes kiállítások. Rendszeres és szervezett március 15-i megemlékezésekről, a ma is megszokott ünneplések gyökereiről a '60-as évek elejétől beszélhetünk.⁵ A levéltárban megmaradt köszöntők, diákszónoklatok arról tanúskodnak, hogy gyakran komoly társadalom- és politikakritikus hangot ütöttek meg ezek a megemlékezések. Az 1973. évi bölcsészkar-i oszlatás, illetve az 1974. év korszakhatár a Kollégium ünnepléstörténetében is. 1974. május 21-én, az 1849. évi győztes budavári roham 125. évfordulóján állították föl a Bécsi Légión emléktábláját a budai déli rondella falán, és azóta a Collegium mindig ott emlékezik március 15-ére. Azelőtt az ünnepélyeket a nagyteremben – mai nevén nagyklubban – tartották, március 15-e esti óráiban. Éneklés, ünnepi beszéd és szavaltatok alkották a megemlékezés programját évről évre. Kezdetben a kollégista ifjúság képviselői mondtak beszédet, a 70-es években esetenként neves meghívott előadók vették át helyüket – kétszer is például Szabad György, a reformkor- és szabadságharc-kutatásnak már akkor egyik legnagyobb tekintélye –, a tudományosság felé hajlítva az eredetileg ifjúsági, társadalmi üzenetű programot. Meg kell azonban jegyezni, hogy a diákok által szervezett és lebonyolított esték sem maradtak el színvonalukban a rangos előadókkal fémjelzett ünnepélyektől. Ezen a helyen sajnos nincs rá mód, hogy megannyi apró részletében, alkalmanként haladva módszeresen föltárjam a március 15-i emlékműsorok művelődéstörténeti és politikai jelentőségét, erre egy bőséges,

a különböző emlékműsorok. Ezeknek a rendezvényeknek a légkörét áthatotta az 1950 előtti Eötvös Collegium szellemi és nemzeti hagyományaihoz való igazodás nyíltan vállalt szándéka. (Az első Eötvös-napok 1966. április 22-i megnyitóján elhangzott igazgatói beszéd következő részlete önmagáért szól: „Az a kollégium, amelyben nincs hagyomány, nem lehet jó kollégium. [...] Az a nyolc év – 1950–58-ig – szomorú időszak volt a Kollégium történetében, de nem halt meg akkor sem a kollégiumi gondolat. Ott élt régi kollégistáink lelkében, és ott volt legjobb hallgatóink [ti. a diákszálló legjobb lakói! A. Gy.] egyetemi munkájában. Hallgatóink legjobbjai becsületos munkájukkal, szakmájuk szeretetével tovább ápolták a hagyományokat.”) Tóth Gábornak hosszú igazgatósága alatt így megadatott, hogy a kezdettől fogva tudatosan hangsúlyozott és ápolat háború előtti örökséget a Kollégium – 1991-től ismét Collegium – intézményi jellegének, imázsának részévé tegye.

⁵ Az első fennmaradt emlékműsorszöveg és beszámoló 1962-ből való: ELTE Levéltára, Eötvös József Collegium iratai (a továbbiakban ECLT.), 135. doboz, 255. csomó, Kollégiumi rendezvények 1958–1973, 1962. Az ezt megelőző évekből csak elszórtan vannak adataink: 1955-ben a diákszálló diákbizottsága – sikertelenül – épp március 15-e alkalmából kérvényezte, hogy a diákszálló fölvehesse alapítója, Eötvös Loránd nevét (köszönöm a pontos adatot Kapitány Adriennek), 1956. március 15-e kollégiumi ünnepségéről pedig Tóth Gábornak a jelen kötetben megjelenő emlékirata számol be. Az ezt követő néhány év emlékműsoráról a levéltári iratok nem tájékoztatnak.

visszaemlékezéseket is tartalmazó forrásközlés adhat idővel keretet. Ehelyett néhány kiemelkedő jellemvonást és sajátos adatot mutatok be, amelyek összessége talán árnyalhatja a Kollégium ismert Kádár-kori képét.

Föltűnően éles hangot ütött meg az 1963. évi ünnepély diákszónoka. Az évszám figyelemre méltó. A szónok a kádári bitófák árnyékában 1848 eszméihez való elvhűséget, könyörtelen igazmondást követel, és az ifjúság nevében magára veszi 1848 szellemének követelését is: a közösség gondjainak nyilvánosságra hozását és az 1956 utáni konszolidáció által elnyomott ünnep rehabilitálását sürgeti. „Érthető és hangos formát kell adni gondolatainknak, minden vitában és minden fórumon. Ne aljasítsuk pusmogássá mondanivalónkat, mert a kimondott szó és a látható cselekvés szerint állítja mellénk a társadalom a maga szigorú értékmérőjét.” A beszédet Horváth Jenő harmadéves történelem – tudományos szocializmus szakos hallgató mondta el, ám tudjuk, hogy nem egyedül írta: megszövegezésében részt vettek szobatársai is, Rózsa Endre magyar-történelem, Németh Imre magyar-néprajz és Salamon Konrád magyar-történelem szakos évfolyamtársai is.⁶

Egy évvel később, 1964-ben Árpássy Csaba történelem szakos diák beszédében a francia és a magyar forradalmat hasonlította össze. A hallgatóknak azonban bizonyára más gondolatai tolultak föl a párhuzamok hallatán; amikor a szónok arról beszélt, hogy a magyar forradalom jöttányival sem csekélyebb értékű a franciánál, és a szabad föld és a polgári tulajdon kívánságában összefogó társadalomról emlékezett, a hallgatóság jó része bizonyára nem 1789-re és 1848-ra gondolt.⁷ 1965-ben Nagy Ferenc, Izsák Lajos és Gaál Ernő kollégisták szobája fogalmazta meg a beszédet. Az ifjúság társadalmi felelősségvállalásának szükségességét hangsúlyozták. A Himnusz és a Szózat nélkül tíz külön műsorszámot – szavalatot, beszédet, zenei betétet – fölvonultató 1968-as ünnepség szónoka Szabad György volt. A program után az Iparművészeti Főiskola kollégistáinak kiállítását nyitották meg a II. emeleti társalgóban. Az ünnepély felelősei a Diákbizottság mellett történelem szakos kollégisták voltak.⁸

1969. március 15-én a belbiztonsági szervek fokozottan fölfigyeltek a Kollégiumra, ahol Utassy József fiatal költő, kollégista ekkor szavaltta el *Zúg Március* című forradalmi költeményét. A vers kortárs visszaemlékezők szerint nyílt, provokatív rendszerkritikaként hatott.⁹ Utassy az esemény után nem

⁶ ECLt. 135. doboz 255. cs. Kollégiumi rendezvények 1958–1973, 1963.

⁷ Uo. 1964.

⁸ Uo. 1965. köztük a Történész Műhely későbbi első vezetője, Nagy József Zsigmond.

⁹ [Bakos István:] Március idusán. http://www.bethlenalapitvany.com/index.php?me_id=6&sz_id=74 (2011. március 5.) A hatóság számára nem volt még egyértelmű persze, hogy vajon nem a rendszert balról kritizáló maoista ifjúság (amely értelemszerűen diszkrétebb elbírálásban

publikálhatott, annál érdekesebb azonban, hogy verse 1972-ben ismét bekerült a kollégiumi ünnepség szavالاتai közé.¹⁰

1973. január 26-án, Petőfi születésének 150. és a szabadságharc 125. évfordulója alkalmából Tóth Gábor igazgató tervezetet nyújtott be a Kollégiumot mindig támogató Székely György bölcsészdzékánhoz, hogy az egyetemi ünnepséget tartsák az Eötvös Kollégiumban.¹¹ Már korábban is előfordult, hogy az Eötvös Kollégium otthont adott az egyetem valamely rendezvényének, de ilyen nagyszabású programot még nem kezdeményezett. Ez a kutató szemében a meggyökerezett intézményi tekintély jele. Tóth Gábor igazgató februártól novemberig tartó ünnepségsorozatot tervezett, amelybe egy nagyszabású Petőfi-kiállítás tervét és egy emléktábla fölavatását is belevette. Ez utóbbi lett volna a Bécsi Légió emlékműve, amely a kollégisták március 15-i ünnepéből kézzel fogható jelképpel rendelkező intézményt teremtett volna. Amint látszik, az igazgató úr már 1972. késő ősszel elkezdte szervezni a nagyszabású programot, és az utókor által nemegyszer – véleményem szerint sokszor meggondolatlanul – szemére vetett szemforgató nemzetköziséget itt is megtaláljuk javaslatában. Miért eshetett választása a Bécsi Légió fiatal és jószerével csak Jókai regényéből ismert mártírjaira? A táblaavató beszéd egyik levéltári példányának szélére vetett megjegyzés és visszaemlékezések szerint az ötlet gazdája Kovács István kollégiumi tanár volt, az ő javaslatára Tóth Gábor a közelgő évforduló kapcsán körültekintően számba vette a vezetése alatt álló intézményre leselkedő veszélyeket, és úgy látszik, ezzel a nagyszabású tervvel akart elébe sietni minden félreérthető eseménynek. A részletes indoklás tartalmazza, hogy bár sok nemzet fiai véreztek a magyar szabadságért, forradalmi érdemeikhez képest egyiküket sem felelték el annyira, mint a bécsi legionáriusok kb. másfélezer tagját, akik közül kétszázadnyian az emléktábla mai helyétől nem messze küzdötték föl magukat a Vár ormára. Az ő emlékükre, Budavár jelképes erejű visszaszerzéséért fölládozott fiatal életük dicsőségére nemcsak méltó, de az oktatáspolitikai diskurzusba is tökéletesen illeszkedő, így pártpolitikai szemszögből is kifogástalan, sőt diplomatikus kezdeményezésnek ígérkezett, hogy emlékművet emeljenek nekik a Vár falán. Tóth

részesült a fasisztáknak bélyegzett népnemzeti kritikusoknál) megnyilvánulásai közé sorolandó-e az esemény, a hallgatóság számára azonban a cél és a mögöttes tartalom világos volt.

¹⁰ ECLT. 135. doboz 255. cs. Kollégiumi rendezvények 1958–1973, 1972. Az ünnepélyek visszavisszatérő, mondhatni rendszeres szavالاتa volt Babits Mihály Petőfi koszorúi című, hasonlóan lesújtó társadalomkritikájú verse is. Utassy verse kapcsán l. még VASY Géza: Március zúg örökké. Utassy József. In: Uő: „Hol zsarnokság van.” Az ötvenes évek és a magyar irodalom. (Tanulmányok, elemzések.) Budapest, Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, 2005, 284–288. (Köszönöm Pál Zoltánnak, hogy fölhívta figyelmemet erre az elemzésre.)

¹¹ ECLT. 135. doboz 255. cs. Kollégiumi rendezvények 1958–1973, 1973.

Gábor óvatos fogalmazásában a Kollégium iránti büszkesége is érezhető: ki más lenne méltó ennek a nemzetköziségnek a képviselőjére, mint a tabunak számító március 15-ét másfél évtizede kellő színvonalon megünnepelő fiatal magyar értelmiségiek közössége, az Eötvös Kollégium?¹²

A tervet az egyetem nem hagyta jóvá, a korábbi, főleg a pesti bölcsészkarhoz kötődő ellenünneplések emléke még elevenen élt a fejekben, és 1973-ban megismétlődtek a forrongások.¹³ Így az 1973. évi nagy ünneppsorozatból kimaradt az emléktábla-avatás.¹⁴ 1974-ben azonban a terv megvalósult. Tóth Gábornak az ismert Piarista közí, Pesti Barnabás utcai történesek után szűk egy éve volt arra, hogy egy saját emlékhely kialakításával megpróbálja intézményesen kivonni diákjait a forrongás, a provokációk és a rendőrség hálójából. Kitartó levelezés, tárgyalások, kapcsolatépítés eredményeként megkapta az engedélyt arra, hogy az 1973. év ünnepi eseményeinek folytatásaként 1974-ben is nagyszabású 1848–49-es emlékműsort rendezhessen a Kollégium, és ennek keretében – igaz, nem március 15-én, de mégiscsak – fölavathassák a Kollégium saját kultuszhelyét a budai Vár egyik csöndes sarkában. Nagy nemzetközi program keretében, amelynek részeként a bécsi egyetem meghívott polgárai – oktatói és diákjai –¹⁵ a kollégisták mellett előadásokat tartottak a Kollégiumban Bécs és a magyar

¹² „Kollégiumunkban másfél évtizedes hagyományra tekint vissza március 15-e méltó megünnepélése. [...] A jövő évi ünnepélyünket a forradalom és a szabadságharc nemzetközi résztvevőire emlékeztetve rendezzük meg. [...] Kevésbé köztudott a nemzetközi egységek szerepe. A szabadságharc legfegyelmesebb, legforradalmibb nemzetközi egységére, a Bécsi Légióra vonatkozóan még egy utcanév sem található az országban” Tóth Gábor igazgató Töltési Imréhez, a Hazafias Népfront Honismereti Bizottságának titkárához, 1972. november 27. ECLT. 135. doboz 255. cs. Kollégiumi rendezvények 1958–1973, 1972.

¹³ Ld. GYARMATI 1998, 170–177.

¹⁴ Az évforduló előtt azonban enélkül is nagyszabású rendezvénysorozattal tisztelgett a Kollégium. Február 8-án az írók, a rendező, az operatőr és szereplők részvételével, Szörényi László vezetésével nyilvános vitát rendezett a kollégista ifjúság és az Irodalomtudományi Intézet fiatal kutatóinak csoportja a Petőfi 73 című filmről; ünnepélyes keretek között zajlott le a február 15-i félvnyitó tisztújító közgyűlés is, március 8-án pedig Petőfi-kiállítás nyílt a kistársalgóban (a mai társalgóban). Az eredetileg március 15-ére tervezett Eötvös Kollégiumi Napokat áttették áprilusra, ekkor kapta meg a Kollégium először a nemrég alapított Kiváló Kollégium díjat. Az Eötvös Napok tudományos ülésszakának irodalmi jellegéhez kapcsolódott a Kollégiumban megrendezett egyetemi szavalóverseny. Magának március 15-ének a napján délelőtt a Kollégium volt a házigazdája a Bölcsészettudományi Kar ünnepségének, az ünnepi szónok Szabad György volt. Tóth Gábor büszkén állapíthatta meg megnyitójában: „Ezt a kari ünnepséget nem véletlenül rendeztük meg az Eötvös Kollégiumban, abban az egyetemi intézményben, amelynek dicséretes szokása évről évre visszatekinteni az 1848-as elődök tetteire” Ld. ECLT. 135. doboz 255. cs. Kollégiumi rendezvények 1958–1973, 1973.

¹⁵ A tervezet szerint a témák – hozzávetőleges címek – a következők voltak: A Bécsi Egyetem és a magyar diákság; A magyar forradalom befolyása az 1848-as Bécsi Akadémiai Légióra és Komárom

forradalom kapcsolatáról, május 21-én, az utolsó budavári roham 125. évfordulóján a Hazafias Népfront főtitkára és Ortutay Gyula akadémikus, egyetemi tanár átadta a kollégista ifjúság új, nemzetközi emlékművét a vár tövében.¹⁶

Ortutay Gyula beszédében megdicsérte a kollégistákat, hogy internacionalista hagyományaik közé beépítették a szabadságharc nemzetközi egységének, a Bécsi Légiónak tetteit, és vállalták elfeledett emléküik ápolását. Kiemelte, hogy az emlékmű társadalmi összefogás eredménye, hiszen a legfelső végrehajtói szinttől az értelmiségen át a kőfaragói műhely munkatársaiig sok embert megmozgatott. Kétszer – mintegy keretbe foglalva beszédét – figyelmébe ajánlotta ifjú hallgatóinak: az emléktáblák kettős jelképűek, hiszen jelképezik azokat is, akik pártfogásukba vették őket.¹⁷ Ez a lelkesedés, amelyre a sokat próbált akadémikus hivatkozott, persze aligha létezett, és nem egy későbbi nemzedék tagjai csöndes vagy nyilvánvaló megvetéssel tekintettek az emlékműre, éppen nemzetközi jellege miatt.

Történetileg nézve azonban – a források tanúsága szerint fekete svéd gránitból lévő, valójában vélhetően egyszerűbb anyagból kifaragott – a Fővárosi Temetkezési Vállalat által fővárosi tanácsi utasításra ingyen biztosított, a Kőfaragó és Szobrászati Vállalat Országközi Üzemegységének munkatársai és művészei által elkészített és a Fővárosi Emlékműfelügyelet által támogatólag jóváhagyott emléktábla fölavatásával olyan taktikus kultuszhely született, amely megítélésem szerint újabb szelepet jelentett a rendszer gőzösödő üstjén. A tábla látszólag nemzetközi, internacionalista emlékmű, a Kollégium leghaladóbb, anti-

1849-es eleste és az osztrák intervenciók fellépése Törökországban a magyar menekültekkel szemben; a meghívott külföldi előadók: Gernet Stimer, Ewa Widmann, Alfred Heinrich és N. Bauer.

¹⁶ „Ugyanakkor javasoltam azt is, hogy a Kerepesi temető megfelelő részére helyezték el azoknak a 48–49-es honvédeknek maradványait, akik Buda visszavételénél elesetek.” Tóth Gábor igazgató Székely György bölcsészdzékánhoz, 1974. január 23. ECLT. 135. doboz 255. cs. Kollégiumi rendezvények 1958–1973, 1974. Ez utóbbi kezdeményezés további sorsáról nem tudok, 1972 és 1974 közt esik róla szó különböző tervezetekben, a későbbiekben nem kerül elő. A Vár déli oldalán, az Ifjúsági Park fölötti sétányon fölállított tábla a Kőfaragó és Szobrászati Vállalat Országközi Üzemegységében, a Benyovszky Győző vezetése alatt álló szobrászművész-részlegben készült, feliratterve Matzon Frigyes munkája. A táblák mérete egyenként 110x80x5 cm, fölöttük „tympanon” található. Az emlékmű kétnyelvű felirata a következő: a magyar nyelvű táblán: „»Szabadság a jelszavunk« / Friedrich Kreichel: Csatadal / Az 1848–49-es / magyar szabadságharcban / a forradalmi honvédsereg / oldalán küzdő / Bécsi Légió emlékére / 1974. május 21. / Az Eötvös József Kollégium ifjúsága / és a Hazafias Népfront”; a német nyelvű táblán: „»Nur Freiheit ist das Losungswort« / F. Kreichel: Schlachtruf / Zur Erinnerung an die / Wiener Legion / die im ungarischen / Freiheitskampf 1848–49 / an der Seite der / Revolutionären Honvéd- / Armee gekämpft hat / 21. Mai 1974 / die Jugend / des József Eötvös Kollégiums / und die Ungarische Patriotische / Volksfront”.

¹⁷ ECLT. 135. doboz 255. cs. Kollégiumi rendezvények 1958–1973, 1974.

nacionalista hagyományainak méltó megjelenítője, valójában azonban egy megbízhatatlannak tekintett ifjú értelmiségi közösség nyílt emlékezőhelyévé vált.

Megkoszorúzása mindig szervezett rendben, tanári (és a visszaemlékezések szerint titkosrendőri) felügyelet alatt történt, kb. 15–30 diák részvételével.¹⁸ A tábla tövénél tartott műsor az évek során egyre bővült, Szabó András nevelőtanár¹⁹ följegyzésében az ünnepség 1984-ben már azt a formáját mutatja, amelyet mi is ismerünk.²⁰ Szalay Ibolya, Nagy István és Szabó András tanári jelentését olvasva úgy látjuk, hogy igényes kultúrműsorral levezetett, visszafogott feszültség jellemezte ezeket az összejöveteleket. A titokban kitűzött kokárdákat fújdogáló márciusi szél azonban mégiscsak a szabadban találta a tábla alatt az énekelve és szókimondóan emlékező Kollégiumot. A tábla fölállítás után a belső emlékműsorok lassan megritkultak, bár szerepük és jelentőségük 1984-ig vitathatatlan.

Tóth Gábor igazgató a legnemesebb igazgatói hagyományokat okosan ötvözve a párt elvárásaival mindig hagyott elég szabad teret a fiatal kollégista értelmiség kritikai hajlamának megnyilvánulására. Egyfelől kézben tartotta ugyan a Kollégium ünneplésrendjét, szigorú és előre ellenőrzött programot követelve

¹⁸ Nagy István tanár úr 1982. március 26-án kelt feljegyzéséből tudjuk, hogy „sokéves hagyomány szerint” volt 11 órakor a koszorúzás, és ez a Diákbizottság munkatervében is szerepelt. Az ünnepség része volt az éneklés is, igaz, a mainál – érthetően – szerényebb formában: két Kossuth-dal, a Hímnusz és a Szózat hangjai töltötték be a sétány sarkát. A koszorúzáson abban az évben kb. harminc fő vett részt, utána a Petőfi-szoborhoz vonult át a csapat, ahol szintén elénekelték a két Kossuth-dalt, majd a Múzeum-kert felé menve Szőrényi László beszélt a forradalmi napok nevezetes helyszíneiről. Este a várbán Szabad György tartott előadást, amelyet a kollégiumi irodalmi kör 6 szavaltból álló műsora követett (benne két Csoóri- és egy Kovács István-verssel). ECLT. 135. doboz 255. cs. Kollégiumi rendezvények 1979–1984, 1982.

¹⁹ Gy. Szabó András tanár úr – akivel méltatlan okból már nem találkozhatunk nap mint nap a Collegium könyvtárában és folyosóin, és aki az őt ismerő idősebb collegista évfolyamok szemében máig a minden könyvét ismerő, nagybetűs Könyvtáros megtestesítője – személye és tanári szervező működése legalábbis az utóbbi huszonöt-harminc év Eötvös collegistái számára a collegiumi ünnepegeknek elmaradhatatlan fémjelzője és „minőségbiztosítója”. Ennek a korszaknak az ünnepléstörténete azonban egy következő tanulmány tárgya lehet nemcsak közelsége miatt, hanem mert a jelenlegi levéltári rend csak 1984-ig teszi lehetővé a Collegium – Kollégium – történetének kutatását.

²⁰ Szabó András nevelőtanári jelentéséből kiderül, hogy 1984-re már október 6-án is szokás volt emlékműsort szervezni a Kollégiumban. 1984. március 15-én, a délelőtti koszorúzáson kb. húsz kollégista vett részt, a Hímnuszt, néhány 48-as dalt és a Szózatot énekeltek, majd ezt megismételték a Múzeum-kertben is, a megemlékezés pedig a Rádió melletti borivóban ért véget, ahol a nevelőtanár meghívására egy-egy pohár bor mellett az ünneplők megbeszélték a nap eseményeit. Este Benda Kálmán tartott előadást a nagyteremben kb. hatvanfős hallgatóság előtt a reformkori második nemzedék fejlődéséről, a tudományos előadást kilenc szavaltból álló irodalmi emlékműsor követte (a kilenc vers egyike Utassy Zúg Márciusa volt).

a szervezőktől és ezt jóváhagyatva a dékánnal, másfelől azonban külső és belső fórumokon egyaránt hangsúlyozta a Kollégium szellemi függetlenségének fél évszázados hagyományait és a diákság szakmai helytállásából következő különleges szabadságát. Így március 15-e a csöndes és határozott, békés és elszánt rendszerkritika napja is volt az Eötvös Kollégiumban 1955 és 1984 között, amit jeleznek a részben fennmaradt beszédek és műsorok éppúgy, mint a hozzákapcsolódó szakmai programok, például a vendéglóadók (Szabad György, Benda Kálmán, László Gyula) személye is.

A tanárok és diákok bensőséges, közös kikapcsolódással egybekötött, baráti együttléte és a sohasem hiányzó, rendkívül igényes szakmai műsor emberarcúvá és emberhez méltó történelmi léptékűvé tette a Kollégium megemlékezéseit. Úgy látom, hogy évről évre március idusán a nagyteremben, majd a budai vár tövében a kollégista ifjúság olyan felelősségteljes társadalmi hivatástudatról tett tanúbizonyságot, amely nagyban hozzájárult az 1950 utáni – és mint talán látható, minőségelvében és történelmi szerepében újnak és előzménytelennek indokolatlanul nevezett – Eötvös Kollégium valódi korszerű értékének megteremtéséhez.

Tartalomjegyzék

<i>Laudationes externorum</i>	9
René Roudaut	11
François Laquièze	14
Monique Canto-Sperber	15
Salvatore Ettore	16
Andrea Ferrara	18
Chiara Faraggiana di Sarzana	21
P. J. Rhodes	23
Herwig Maehler	24
Chris Carey	26
Mike Edwards	28
Shawn Gillen	29
Nikolaus Hamm	32
Elisabeth Kornfeind	34
Leonore Peer	36
Christian Gastgeber	38
Hermann Harrauer	42
Herbert Bannert	45
Jana Grusková	46
Christine Glaßner	47
August Stahl	48
Javier Pérez Bazo	50
Alicia Gómez-Navarro	52
 <i>Laudationes Hungarorum</i>	 57
Réthy Miklós	59
Hoffmann Rózsa	61
Dux László	65
Mezey Barna	67
Szepessy Tibor	70
Hiller István	73
Keszei Ernő	74
Dezső Tamás	76
Kozma László	77

Soós Anna	79
Pintér Károly	82
Kátai Zoltán	84
Körmendy Mariann	85
Karsai György.....	87
Kincses János	90
<i>Rectores</i>	93
Conspectus	95
Gerevich Tibor: Az Eötvös Collegium története – Bartoniek Géza (1854–1930)	96
Kiss Jenő: Gombocz Zoltán életéről és munkásságáról	103
Markó Veronika: Szabó Miklós	113
Nagy János: Keresztury Dezső	126
Pál Zoltán: Lutter Tibor	132
Szijártó István: A világra nyitott ablak	136
Vekerdy József	145
Bertényi Iván: Igazgatói működésem az Eötvös József Collegiumban (1993–1996) . . .	147
Bollók János.....	149
Takács László	154
<i>Historica • Res gestae</i>	161
Gángó Gábor: Eötvös József és barátai egyetemi éveiről, különös tekintettel a politikatudományi képzésre	163
Garai Imre: A magyar középiskolai tanári szakma kialakulása	176
Tóth Magdolna: „A budai parti ígéretföldje”	203
Kovácsik Antal: Az Eötvös Collegium Ménesi úti épületének felavatása a korabeli sajtó tükrében	211
Markó Veronika: Hogyan lett az Eötvös József Collegium könyvtárából az Irodalomtudományi Intézet Eötvös Könyvtára?	220
Szójka Emese: Fülep Lajos néprajzi gyűjteménye	236
Kucsman Árpád: Kémikusok a régi Eötvös Collegiumban	272
Győri Róbert: A múlttal való tudományos leszámolás – Eötvös collegista geográfusok az 1950-es években	288
Czifrusz Márton: Helyek és pozíciók újraírása – Wallner Ernő, Lettrich Edit és a hazai szociálgeográfiai iskola viszonya Mendöl Tibor örökségéhez	312
Tóth Károly: Művészettörténészek az Eötvös Collegiumban (1896–1950).....	328
Ritoók Zsigmond: Klasszika-filológia az Eötvös Collegiumban.....	345
Kucsman Árpád – Liptay György: Eötvös-kollégisták a Fasori Gimnázium tanári karában	348
Kapitány Adrienn: Az 1950-es évek a Kollégium történetében.....	365

Marafkó László: Nagyhatalmak ugratása, avagy groteszk lapok az Eötvös Kollégium félmúltjából	378
Dénes Iván Zoltán: Diákmozgalom Budapesten 1969-ben	383
Bakos István: Emlékeim a kollégista Kilencekről	401
ifj. Arató György: „Szabadság a jelszavunk” Március 15-e az Eötvös Kollégiumban, 1955–1984	410
Szabics Imre: Az Eötvös József Collegium és az École Normale Supérieure	419
Nemes Tibor: Az Eötvös Collegium és az École Normale Supérieure közötti közvetlen kapcsolatok újraélesztése a 80-as években	428
Bubnó Hedvig: Összefoglaló a collegiumi spanyol nyelvoktatásról, 1992–2010	432
<i>Historica • Magistri</i>	435
Korompay H. János: Horváth János és az Eötvös Collegium	437
Móser Zoltán: Ha a szellem napvilága ragyog	456
Farkas Zoltán et alii: Czebe Gyula élete dokumentumokban	463
Szakály Sándor: Szurmay Lajos, tábornok az Eötvös Collegiumból	553
Szávai János: Gyergyai Albert és az Eötvös Collegium	563
Ress Imre: Hugo Kleinmayr és a germanisztikai oktatás megalapozása az Eötvös Collegiumban	570
Kiss Jenő: Zsirai Miklós	579
Keszthelyi Lajos: Bay Zoltán	596
Pál Zoltán: Keresztury Dezső igazgatósága az állambiztonsági megfigyelések tükrében	599
Keszthelyi Lajos: Faragó Péter	612
Farkas Zoltán: Gyóni Mátyás	617
Papp István: Kettős ügynök – Nagy Péter, Szabó Dezső és az állambiztonság	625
Balogh Elemér: Szász Imre versus Brusznay Árpád	638
Bottyán Gergely: Antal László és a mai magyar nyelvtudomány	643
Dörnyei Sándor: Emlékezés Tomasz úrra	648
Ifj. Tomasz Jenő: Tomasz úr és az Eötvös Collegium	653
<i>Memorabilia</i>	683
„Felújítani azt, ami érdemes” – Beszélgetés Elekfi Lászlóval	685
Tóth Gábor: Az idő sodrában	709
Lekli Béla: Az Eötvös Kollégium az 1956 utáni években	836
Gereben Ferenc: Egyetemi évek (1962–1967)	838
Kósa László: Az Eötvös Kollégiumban éltem én is (1963–1967)	861
Bakos István: Az Eötvös Kollégium autonómiaöregvései és Baráti Körének megalakítása	889
Galántai Ambrus: Szubjektív történelem	899

Studia Germanica 923

Balázs Sára: "Freiwillig dient der Geist":

Germanistik in der Veranstaltungsreihe des Lustrum Saeculare Collegii 925

Eve-Marie Kallen: Dezső Keresztury als Kulturvermittler und Pädagoge

und das Eötvös-Collegium 928

August Stahl: „Schlussstück“. Rilkes Sicht und Deutung des Todes 944

Frank Baron: Die Entstehung des Faust-Mythos im 16. Jahrhundert 962

Christine Glaßner: Zur handschriftlichen Überlieferung der Visiones Georgii 967

András F. Balogh: Schlacht der Stereotype in der Vngrischen

Schlacht des Jacob Vogel 975

Ilona Feld-Knapp Cathedra Magistrorum – Lehrerforschung.

Lehrer-Denken und Lehrer-Wissen 982

Géza Horváth: Elmar Tophoven, der Begründer des Europäischen

Übersetzer-Kollegiums 997

Anita Czeglédy: „Schutzmarke: der Steg.“

Interkulturalität in Márton Kalász' Lyrik 1006

Studia Slavica 1021

Katalin Kroó: Slawistik in der Veranstaltungsreihe

des Lustrum Saeculare Collegii 1023

Urs Heftrich: Lew Tolstoi und Anton Tschechow: Zum Doppeljubiläum 2010 1025

Bettina Kaibach: Raum für Nostalgie: Steppe und Prärie in Anton Čechovs Step'

und Willa Cathers My Ántonia 1032

Wolf Schmid: Eventfulness and Context 1052

Studia Classica 1065

Tamás Mészáros: Klassische Philologie in der Veranstaltungsreihe

des Lustrum Saeculare Collegii 1067

Mike Edwards: The Application of Criticism to Textual Criticism 1069

Herwig Maehler: Pindar und die Tyrannen 1076

P. J. Rhodes: The Erxadieis inscription 1084

Artes 1093

Teleki Pál, a Collegium kurátora (1920–1941) 1095

Epikus és komikus collegiumi enumeráció 1935-ből – Közreadja: Takács László 1100

Farkas Zsuzsa: Fotótörténeti adalékok az Eötvös Collegium archív fotóiról 1119

Sütle Ágnes Katalin: Az Eötvös Collegium épülete 1137

Havas László: Hadrianus mint Pseudo-Alexandros? 1146

Sántháné Gedeon Mária: Kultúraközi kommunikáció: magyarságkép az angol mint lingua franca tükrében	1156
Csuday Csaba: Az irodalom: „negatívan élni”	1161
Szlukovényi Katalin: Kollégisták, költők, korszakok: szépirodalmi hagyományok az Eötvös Collegiumban	1165
<i>Membra et alumni</i>	1179
<i>Pro patria defuncti</i>	1211
Tartalomjegyzék	1215
Appendix – Mellékletek jegyzéke	1221

Kedves Olvasó!

Önre gondoltunk, amikor a könyv előkészítésén munkálkodtunk. Kapcsolatunkat szorosabbra fűzhetjük, ha belép a *TypoKlubba*, ahonnan értesülhet új kiadványainkról, akcióinkról, programjainkról, és amelyet a www.tygotex.hu címen érhet el. Honlapunkon megismerkedhet kínálatunkkal is, egyes könyveinknél pedig új fejezeteket, bibliográfiát, hivatkozásokat találhat, illetve az esetlegesen előforduló hibák jegyzékét is letöltheti.

Kiadványaink egy része e-könyvként (is) kapható:

www.interkonyv.hu

Észrevételeiket a velemeney@tygotex.hu e-mail címen várjuk.

Kiadja az Eötvös Collegium és a Typotex Kiadó, az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.

Felelős kiadó: dr. Horváth László – Votisky Zsuzsa

Tördelte: Vidumánszki László

A borítót tervezte: Tóth Norbert

Terjedelem: 85,6 (A/5) ív

Nyomta és kötötte: Séd Nyomda, Szekszárd

Felelős vezető: Katona Szilvia